

*Синегубов О. В.,**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету права та масових комунікацій**Харківського національного університету внутрішніх справ*

ПРАВО ДИТИНИ НА БЕЗПЕЧНЕ ДЛЯ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ДОВКІЛЛЯ: ЮРИДИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ

Анотація. У статті здійснено юридичний аналіз особистого немайнового права дитини на безпечне для життя та здоров'я довкілля, а також виявлено особливості його реалізації цією соціальною групою.

Ключові слова: особисті немайнові права, діти, довкілля.

Постановка проблеми. На сьогодні права дитини є важливим інститутом, за допомогою якого регулюється їх правовий статус, визначаються способи і засоби впливу на них, межі вторгнення в їх особисту сферу, встановлюються юридичні гарантії реалізації та захисту прав і свобод неповнолітніх. Діти, безумовно, виступають учасниками цивільних правовідносин, у тому числі і особистих немайнових, які знаходять своє вираження в найрізноманітніших сферах їх життєдіяльності.

Так, право дитини на безпечне для життя та здоров'я довкілля належить до тієї групи особистих немайнових прав дитини, що забезпечують її природне існування. В умовах сучасного життя саме ці права складають найвище та найбільш дороге цінне з прав індивідуума вже тому, що вони мають своїм предметом найвищі та найбільш дороге цінні людські блага. Так як в їх основу покладені інтереси дитини, спрямовані на забезпечення її існування як живої істоти та задоволення її природних потреб.

Як наслідок, **метою цієї статті** є здійснення юридичного аналізу особистого немайнового права дитини на безпечне для життя та здоров'я довкілля, а також виявлення особливостей його реалізації зазначеною соціальною групою.

Відмітимо, що право дитини на життя та здоров'я безпосередньо пов'язане з правом дитини на сприятливе навколишнє середовище, яке на думку С.Б. Булеца, є одним із основоположних чинників, що визначають характер реалізації основного права громадян – права на життя і охорону здоров'я [1, с. 29]. Так як право на безпечне для життя і здоров'я довкілля покликане забезпечувати фізичне та психічне благополуччя та цілісність особистості [2, с. 44]. Адже людина – це жива істота, яка не може існувати поза природою, як наслідок оптимальна взаємодія людини з довкіллям (навколишнім природним середовищем) є найважливішим чинником поліпшення життя людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право на безпечне для життя та здоров'я довкілля є самостійним фундаментальним правом людини і громадянина, яке було закріплене в Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку, прийнятій 14 червня 1992 р. [3], як право громадян на здорове і плідне життя в гармонії з природою. Законодавство України також передбачило це право як одне з основних конституційних прав людини і громадянина, закріпивши у ст. 50 Конституції України [4], право кожного на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди.

Зрештою ст. 293 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [5] регламентує право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, яке включає в себе право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення.

Так, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, як і будь-яке особисте немайнове право, що забезпечує природне існування дитини, належить кожній неповнолітній особі, яким вона володіє довіку. Тому вбачаємо за доцільне визначити, що ж мається на увазі під довкіллям, право на яке має дитина.

Варто зазначити, що нині законодавче визначення довкілля або навколишнього природного середовища в загальних рисах окреслено лише в ст. 5 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» [6], відповідно до якої навколишнє природне середовище розглядається як сукупність природних і природно-соціальних умов та процесів. Тому досліджуючи це питання в контексті здійснення особистих немайнових прав дитини, можна припустити, що природне середовище (довкілля) – це та частина природи, яка оточує людей і впливає на них, та на яку вони самі впливають своєю діяльністю. Тобто природне середовище є зовнішнім природним оточенням, довкіллям, у якому перебуває дитина.

Погоджуємося з думкою З.В. Ромовської, що довкілля це не лише природа, а й усе те, що оточує особу на роботі, вдома та поза ним; усе те, що має створювати для неї безпечні, сприятливі умови проживання, праці, навчання, побуту тощо, тобто забезпечити їй гідне людини життя [7, с. 50].

Слід зазначити, що взаємозв'язок дитини та довкілля простежується через комплекс факторів – біологічних, соціальних, економічних, психологічних, які умовно можна розділити на 4 групи, у залежності від їх впливу на процес життєдіяльності дитини: генетичні фактори, стан навколишнього середовища, медичне забезпечення, а також умови та спосіб життя дітей. Які в свою чергу діляться на об'єктивні фактори – незадовільна екологія, спадковість, рівень розвитку медицини, рівень соціально-економічного розвитку країни та інші. Та суб'єктивні фактори – шкідливі звички, незадовільне харчування, догляд, довілля та психоемоційне напруження дитини тощо.

Отже, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля базується на взаємодії дитини і навколишнього природного середовища, у якому неповнолітня особа може зазнавати негативного впливу від прояву техногенної або природної небезпеки. Для запобігання якій необхідно застосовувати практичні дії та змінювати спосіб мислення людей, які в комплексі будуть сприяти здійсненню дитиною права на безпечне для життя та здоров'я довкілля.

На думку М.Н. Малєїної, право на безпечне довкілля має позитивний зміст і складається з правомочностей з використання, зміни довкілля, отримання інформації про санітарно-епіде-

міологічний стан. Правомочність з використання безпечного довкілля складається з можливості дихати чистим повітрям, користуватись природними чистими плодами та дарами природи [8, с. 99]. Зокрема, ч. 3 і 4 ст. 293 ЦК України надає кожній фізичній особі право на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту), а також належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо.

Правомочність зі зміни оточуючого дитину середовища представляє можливість здійснювати дії, які сприяють створенню сприятливого та безпечного довкілля.

Право на одержання в установленому порядку достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища закріплено в ст. 9 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» [6], у якій визначено вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. А також ЗУ «Про інформацію» [9], у ст. 5 якого зазначено, що кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб.

Більше того, ст. 6 зазначеного Закону встановлено гарантії права на інформацію, зокрема право на неї забезпечується: створенням механізму реалізації права на інформацію; створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів; обов'язком суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення.

Таким чином, підбиваючи підсумок зауважимо, що здійснення дитиною права на безпечне для життя і здоров'я довкілля пов'язане перш за все зі створенням, збереженням і забезпеченням незагрозливого для неповнолітньої особи довкілля. Праву, на яке кореспондує обов'язок усіх інших осіб, утримуватися від негативного впливу на довкілля, а також вживати заходи щодо попередження таких дій та ліквідації їх наслідків.

Водночас можливість дихати чистим повітрям, користуватися не отруєними плодами та благами природи являють собою фактичну реалізацію правомочності вимагати, щоб оточуючі не завдавали шкоди довкіллю. Тільки в цьому випадку повітря буде чистим, а блага природи – нешкідливими для організму дитини та її здоров'я. У такому випадку можна вести мову про інтерес у сприятливому довкіллі, що забезпечений правомочністю вимагати не заподіювати йому шкоди [10, с. 44].

У результаті, право неповнолітньої особи на безпечне довкілля передбачає собою право на належні, безпечні, здорові умови існування, праці, проживання, навчання; право на безпечні для життя та здоров'я продукти харчування, право на отримання достовірної інформації про стан довкілля та якість харчових продуктів і предметів побуту тощо, які, в своїй переважній більшості, складають охоронний аспект особистих немайнових прав дитини. Відповідно, здійснення зазначеного права відбувається шляхом юридично забезпеченої можливості вимагати від оточуючих утримуватися від негативного впливу на довкілля, а також здійснювати дії, які сприяють поліпшенню його стану. А отже, здійснюється неповнолітньою особою самостійно, при досягненні певного віку або її батьками, іншими

членами сім'ї, спеціалістами та установами певної галузі, а також державою в цілому.

Так, ст. 27 Конвенції ООН про права дитини передбачає [11], що батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини. Держави-учасниці відповідно до національних умов і в межах своїх можливостей вживають необхідних заходів щодо надання допомоги батькам та іншим особам, які виховують дітей, у здійсненні цього права і у випадку необхідності надають матеріальну допомогу і підтримують програми, особливо щодо забезпечення дитини харчуванням, одягом і житлом. Стаття 33 Конвенції закріплює низку необхідних заходів, включаючи законодавчі, адміністративні та соціальні, а також заходи в галузі освіти, з тим щоб захистити дітей від незаконного зловживання наркотичними засобами та психотропними речовинами, як вони визначені у відповідних міжнародних договорах, та не допускати залучення дітей до протизаконного виробництва таких речовин і торгівлі ними.

Зрештою, ст. 10 Основ законодавства України про охорону здоров'я [12] встановлює обов'язок батьків піклуватися про здоров'я своїх дітей, а ч. 2 ст. 293 ЦК України – що діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля, є незаконною. Кожен має право вимагати припинення такої діяльності.

Висновки. Резюмуючи зазначене зауважимо, що здійснення дитиною права на безпечне для життя і здоров'я довкілля відбувається шляхом юридично забезпеченої можливості вимагати від оточуючих утримуватися від негативного впливу на довкілля, а також здійснювати дії, які сприяють поліпшенню його стану. Таким чином, це право здійснюється неповнолітньою особою самостійно, при досягненні певного віку або її батьками, іншими членами сім'ї, спеціалістами та установами певної галузі, а також державою в цілому, шляхом створення, збереження і забезпечення безпечного для неповнолітньої особи довкілля. Праву, на яке кореспондує обов'язок усіх інших осіб утримуватися від негативного впливу на довкілля, а також вживати заходи щодо попередження таких дій та ліквідації їх наслідків.

Література:

1. Булеца С.Б. Право особи на безпечне довкілля для життя та здоров'я / С.Б. Булеца // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. – 2010. – Вип. 53. – С. 29–33. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://onua.edu.ua/downloads/nauka/APDiP/AP_53.pdf.
2. Боровська І. Право громадян на безпечне для життя довкілля як цивільне особисте немайнове право: історія виникнення, становлення і розвитку / І. Боровська // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 4. – С. 44–48.
3. Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку, прийнятій 14 червня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_455.
4. Конституція України // Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний вісник України. – 2010. – № 72. – С. 15.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. № 40–44. – Ст. 356.
6. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25.06.1991 р. № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
7. Ромовська З.В. Особисті немайнові права фізичних осіб / З.В. Ромовська // Українське право. – 1977. – № 1 (6). – С. 47–60.
8. Малейна М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита / М.Н. Малейна. – М. : МЗ Пресс, 2000. – 244 с.
9. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
10. Нохрина М.Л. Гражданско-правовое регулирование личных не-

мущественных отношений, не связанных с имущественными / М.Л. Нохрина. – СПб. : Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 372 с.

11. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – С. 205.
12. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 № 2801-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4. – Ст. 19.

Синегубов О. В. Право ребенка на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду: юридическая характеристика и специфика осуществления

Аннотация. В статье осуществлен юридический анализ личного неимущественного права ребенка на безопасную для жизни и здоровья окружающую среду, а также

выявлено особенности его реализации данной социальной группой.

Ключевые слова: личные неимущественные права, дети, окружающая среда.

Synehubov O. The Right of a Child for a Safe and Healthy Environment: Legal Characteristics and Specifics of Realizing

Summary. Legal analysis of personal nonproperty rights of a child for a safe and healthy environment is realized in the article; features of its realization by this social group are found out.

Key words: personal nonproperty rights, children, environment.